

Микитин Віталій Ігорович

викладач кафедри цивільного права та процесу

юридичного факультету

Тернопільського Національного економічного університету,

здобувач НДІ інтелектуальної власності НАПрН України

Цивільно-правові способи захисту майнових прав інтелектуальної власності

Анотація. В статті проаналізовані поняття та класифікація цивільно-правових способів захисту майнових прав інтелектуальної власності. Приведена судова практика застосування цивільно-правових способів захисту майнових прав інтелектуальної власності. Проаналізовано особливості відшкодування моральної шкоди за порушення майнових прав інтелектуальної власності.

Ключові слова: інтелектуальна власність, майнові права інтелектуальної власності, захист майнових прав інтелектуальної власності, цивільно-правові способи захисту майнових прав інтелектуальної власності.

Микитин Віталій Ігорович

Гражданско-правовые способы защиты имущественных прав интеллектуальной собственности

Аннотация. В статье проанализированы понятия и классификация гражданско-правовых способов защиты имущественных прав интеллектуальной собственности. Приведена судебная практика применения гражданско-правовых способов защиты имущественных прав интеллектуальной собственности. Проанализированы особенности возмещения морального вреда за нарушение имущественных прав интеллектуальной собственности.

Ключевые слова: интеллектуальная собственность, имущественные права

интеллектуальной собственности, защита имущественных прав интеллектуальной собственности, гражданско-правовые способы защиты имущественных прав интеллектуальной собственности.

Mykytyn Vitalii

Civil protective method of intellectual property rights protection

Summary. Notions and classification of civil-legal means of intellectual property rights protection are analysed in the article. Judicial practice of the application of the civil-legal means of intellectual property rights protection is presented. Peculiarities of compensation the moral damage for violation the intellectual property rights are analysed.

Key words: *intellectual property, intellectual property rights, protection of intellectual property rights, civil-legal means of intellectual property rights protection.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Цілі кодифікації законодавства в сфері інтелектуальної власності викликали необхідність виявлення основних способів, які можуть бути застосовані в процесі судового захисту майнових прав інтелектуальної власності, і виділення їх як загальних положень, які забезпечують одноманітність у здійсненні цивільно-правового захисту порушених інтелектуальних прав. Відповідно до ст. 16 та 432 ЦК України судовий захист майнових прав інтелектуальної власності [2] з урахуванням істотності порушеного права та наслідків порушення цього права здійснюється способами, передбаченими Цивільним кодексом України [13]. Відповідно до ст. 432 ЦК України у разі порушення майнових прав автора їх захист здійснюється, зокрема, шляхом визнання права, відновлення становища, яке існувало до порушення права, припинення дій, що порушують право або створюють загрозу його порушення, компенсації моральної шкоди, публікації рішення суду про допущене порушення [9].

Перераховані способи захисту майнових прав авторів у цілому повторюють універсальні способи захисту цивільних прав, передбачені ст. 16

ЦК України, до яких відносяться:

- 1) визнання права;
- 2) визнання правочину недійсним;
- 3) припинення дії, яка порушує право;
- 4) відновлення становища, яке існувало до порушення;
- 5) примусове виконання обов'язку в натурі;
- 6) зміна правовідношення;
- 7) припинення правовідношення;
- 8) відшкодування збитків та інші способи відшкодування майнової шкоди;
- 9) відшкодування моральної (немайнової) шкоди;
- 10) визнання незаконними рішення, дій чи бездіяльності органу державної влади, органу влади АР Крим або органу місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб [10].

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття.

Питання цивільно-правових способів захисту майнових прав інтелектуальної власності було предметом досліджень ряду авторів, серед яких виділимо наступних: Яковлева В. Ф., Варул П. А. Серед останніх досліджень слід відмітити праці Андрієнко О. В., Білоусов Ю. В., Канзафарова І. С., Кучер В. О., Луця В. В., Погрібного С. О., Ромовської З. В., Степаненко К. Г., Стефанчук Р. О., Ткач А. В., Шевченко Я. М., Штефан А. С. та ін. Але комплексних досліджень цивільно-правових аспектів захисту майнових прав інтелектуальної власності на даний час практично немає.

Формування цілей статті. Метою даної статті є теоретико-правове дослідження цивільно-правових способів захисту майнових прав інтелектуальної власності.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним

обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Стаття 16 ЦК України перераховує основні способи захисту цивільних прав. Деякі з цих способів є одночасно і заходами відповідальності, зокрема, відшкодування збитків. Інші, як, наприклад, присудження до виконання обов'язку в натурі, до заходів відповідальності не відносяться і тому можуть застосовуватися незалежно від умов відповідальності, наприклад, незалежно від вини особи, яка порушила зобов'язання.

Першим із способів захисту права інтелектуальної власності є визнання права, яке може полягати, наприклад, у публікації в пресі про те, що якийсь твір, виданий з порушенням права на ім'я, тобто без зазначення прізвища автора, є витвором конкретного автора, або публікації у пресі інформації про те, що володарем суміжних прав на конкретну фонограму є така-то звукозаписна фірма. Зазначений спосіб захисту особливо актуальний у випадках порушення особистих немайнових прав авторів [8]. Однак, до цього способу вдаються і для захисту виняткових прав, пред'являючи вимоги про визнання права до особи, яка заперечує або іншим чином не визнає право, порушуючи тим самим інтереси правовласників. Перш за все, даний спосіб захисту використовують, коли наявність у особи, наприклад, авторського, патентного права (як майнового, так і особистого немайнового) або права на засоби індивідуалізації піддається сумніву, заперечується або є загроза таких дій. Однак, дана вимога може бути пред'явлена не тільки, коли заперечується приналежність інтелектуального права тій чи іншій особі, а й у разі заперечення охороноздатності твору (винаходу і т.п.) як такого, наприклад, в силу його нетворчого характеру. У цьому сенсі доводиться тільки шкодувати про відсутність в законодавстві загальної норми, згідно з якою творчий характер діяльності автора (співавторів) передбачається до тих пір, поки не доведено протилежне. Вважаємо, що з метою захисту майнових та немайнових прав автора доцільно передбачити в Україні норму про те, що творчий характер діяльності автора (співавторів) передбачається до тих пір, поки не доведено протилежне [11, с. 302-306].

Визнання права є, як правило, необхідною передумовою для застосування інших передбачених законодавством України способів захисту порушених прав. Наприклад, для того, щоб стягнути збитки, пов'язані з незаконним використанням твору, або вимагати припинення дій, що порушують виключні права, позивач повинен спочатку довести, що він володіє авторським правом на цей твір. Так, господарським судом було відмовлено в задоволенні позовних вимог, заявлених товариством з обмеженою відповідальністю до акціонерного товариства, про відшкодування збитків у зв'язку з порушенням відповідачем виключних прав позивача на художній фільм. В обґрунтування своїх вимог позивач (ТОВ) представило договір, укладений між ним і третьою особою, за яким були придбані виключні права на спірний фільм. Однак, в ході дослідження матеріалів справи було встановлено, що третя особа сама придбала у виробника аудіовізуального твору виключні права за договором, в якому було відсутня умова про можливість передачі цих прав. Оскільки додаткових угод з даного питання до господарського суду представлено не було, він прийшов до висновку, що третя особа не мала права передавати виключні права на використання твору позивачеві, а позивач, в свою чергу, не може бути визнаний володарем виключних прав і вимагати їх захисту.

В якості другого способу захисту права інтелектуальної власності, слідом за статтею 16 ЦК України, стаття 432 ЦК України називає відновлення становища, яке існувало до порушення права, і припинення дій, що порушують право або створюють загрозу його порушення. Заявлені вимоги можуть бути виражені, наприклад, в припиненні підготовки до випуску у світ бездоговірного видання або компакт-диска, заборону реклами і пропозиції на продаж примірників твору, заборону продажу або іншого введення в цивільний оборот селекційного досягнення тощо [9; 12]. Даний спосіб включає фактично два самостійні заходи захисту: відновлення колишнього положення і припинення вчинення певних дій.

Необхідність в застосуванні першої міри виникає, коли порушене

право в результаті не припиняє свого існування і може бути реально відновлене шляхом усунення наслідків неправомірних дій. Найчастіше цей спосіб застосовується при захисті особистих немайнових прав, а тому ми не будемо ґрунтовно зупинятися на ньому, проте зазначимо, що у багатьох випадках відновлення права далеко не завжди є адекватним способом захисту, наприклад, коли твір, виданий з порушенням авторських прав, вже став доступним невизначеному колу осіб. У таких випадках більш надійним інструментом служить заявлена до суду вимога про припинення дій, що порушують право, яке в авторсько-правовій сфері може бути застосоване практично завжди і заявлятися як в сукупності з іншими засобами захисту, так і самостійно [8]. Слід звернути увагу, що як захід, спрямований на відновлення порушеного майнового права та припинення дій, що порушують або створюють загрозу порушення права автора чи іншого правовласника можуть бути застосовані конфіскаційні заходи захисту. Можливість використання даної міри захисту виникла з внесенням до законодавства про авторське право відповідної норми, а саме п. 4 статті 52 Закону України «Про авторське право і суміжні права» (далі - Закон) [3], яка передбачає можливість конфіскації в судовому порядку контрафактних примірників творів, фонограм і т.п., а також матеріалів і обладнання, що використовується для виготовлення і відтворення контрафактної продукції. При цьому Закон визначив контрафактними примірники творів і фонограм, виготовлення та розповсюдження яких тягне за собою порушення авторських та суміжних прав.

Ст. 52 Закону передбачає, що за рішенням суду вилучені контрафактні примірники творів (у тому числі комп'ютерні програми і бази даних), фонограм, відеограм, програм мовлення на вимогу особи, яка є суб'єктом авторського права і (або) суміжних прав і права якої порушено, можуть бути передані цій особі. Якщо ця особа не вимагає такої передачі, то контрафактні примірники підлягають знищенню, а матеріали і обладнання, що використовувалися для відтворення контрафактних примірників, підлягають

відчуженню із перерахуванням виручених коштів до Державного бюджету України.

Можливість звернення в доход держави обладнання, устаткування та матеріалів, використаних для порушення виключних прав обумовлена тим, що дані матеріальні об'єкти самі по собі не є незаконними (контрафактними), а лише використовувалися в цілях, що суперечать закону, і, будучи у власності держави, можуть бути використані в законних і корисних цілях або бути передані державою будь-яким особам для подібного легального використання.

Слід звернути увагу на те, що найбільш дієвими і затребуваними практикою є такі способи захисту виключних прав, як відшкодування збитків та виплата компенсації. Цими способами задовольняється майновий інтерес потерпілого при порушенні його майнових (виключних) прав. Оскільки заходи захисту цивільних прав спрямовані на відшкодування збитків потерпілому в повному обсязі, а зовсім не на його додаткове збагачення в рамках єдиного охоронюваного правовідношення, можливе застосування лише одного з названих способів захисту: або відшкодування збитків, або сплата компенсації [5].

За змістом ст. 52 Закону [3] основною формою компенсації заподіяної потерпілому матеріальної шкоди є відшкодування збитків, які включають в себе реальні збитки та упущену вигоду. Висуваючи вимогу про відшкодування збитків, правовласник повинен довести факт наявності збитків, їх розмір, а також те, що збитки були завдані діями порушника. Зазвичай при порушенні виключних прав збитки проявляються у формі упущеної вигоди, тобто тієї суми, яку правовласник міг отримати, якби порушник уклав договір з правовласником і використовував твір або інший об'єкт, що охороняється за плату. Як упущену вигоду слід розглядати як мінімум незаконно отриманий прибуток. У той же час обґрунтування розміру завданих збитків є завданням потерпілого. Ним же доводиться сам факт порушення виключного права. Такий спосіб відновлення порушеного права

для володаря виключного права скрутний, оскільки вимагає подання до судових органів доказів факту наявності збитків, документів, що підтверджують їх розмір, а також доказів того, що збитки були завдані діями конкретного порушника. Одним з такого роду документів може служити, наприклад, договір, який був укладений на використання конкретного твору між правовласником і користувачем, а потім, у зв'язку з виходом у світ контрафактних примірників, був розірваний користувачем.

Відповідно до ст. 22 ЦК України під збитками розуміються: витрати, зроблені особою, право якої порушено, втрата або пошкодження майна, а також недоотримані доходи, які б ця особа одержала, якби її право не було порушено. У літературі зазвичай наголошується, що в даному випадку відшкодуванню підлягають також витрати на надання юридичної допомоги щодо захисту порушених прав, судові витрати, сплата держмита, здійснення судової експертизи та інші. Однак, ці витрати мають іншу правову природу, ніж збитки, і стягуються в особливому порядку, встановленому процесуальним законодавством (глава 8 Цивільного процесуального кодексу України). Підтвердженням цьому служить, крім іншого, той факт, що судові витрати стягуються не з особи, чиє виключне право порушене, а з сторони, що прогнала.

У сфері захисту виняткових прав потерпілі набагато частіше стикаються не з реальними збитками, а з упущеною вигодою, яка могла бути отримана правовласником в умовах нормальної реалізації належних йому виключних прав. При цьому за загальними правилами судочинства обґрунтування розміру завданих збитків, включаючи упущену вигоду, - завдання самого потерпілого, який повинен довести не тільки факт порушення належних йому прав, а також причинний зв'язок між порушенням його прав і збитками, які при цьому виникли [4]. Оскільки довести наявність збитків і документально обґрунтувати їх розмір, особливо в частині упущеної вигоди, буває не завжди просто, правовласник має можливість компенсувати понесені збитки шляхом стягнення з порушника всього доходу, отриманого

ним внаслідок порушення виключних прав [11, с. 302-306].

При виборі способу захисту порушеного права не можна не враховувати складність процесу доказування збитків, пов'язаних, зокрема, з важкістю визначення доходів правопорушників. У зв'язку з цим законом передбачена така міра відповідальності, як виплата компенсації. Проте її застосування можливе лише у випадках порушення з метою отримання прибутку (ст. 52 Закону). Можливість власникові виключних прав вимагати від порушника замість відшкодування збитків виплати компенсації передбачена у випадках захисту авторських і суміжних прав, а також прав на товарні знаки і найменування місць походження товарів. Вимога виплати компенсації – найпоширеніший спосіб захисту авторських прав. Вона була заявлена в якості однієї з позовних вимог (а іноді і єдиної) у більшості судових справ за позовами про захист виключних прав. Популярність даного способу пояснюється тим, що позивач повинен довести лише сам факт порушення його виключних прав, але не зобов'язаний обґрунтовувати ні наявність будь-яких збитків, ні заявлений розмір компенсації, оскільки останнє віднесено до компетенції суду [9].

Так, у практиці господарського суду була справа, згідно з якою рекламне агентство пред'явило позов до ТОВ про стягнення з відповідача компенсації у зв'язку з відтворенням на вітрині магазину малюнка, володарем авторських прав на який є клієнт. Оскільки позивач не довів, що мав намір використовувати твір у підприємницькій діяльності і поніс через використання відповідачем малюнка витрати або втратив можливість отримання реальних доходів, судом першої інстанції в позові було відмовлено. Згодом вказане рішення було скасовано з наступних підстав. Встановлена законодавством в області інтелектуальної власності міра відповідальності за порушення авторських прав застосовується на вибір позивача замість відшкодування збитків або стягнення компенсації. Вимога про сплату компенсації могла бути задоволена за наявності доказів тільки несанкціонованого використання твору, тобто факту правопорушення. Крім

цього, слід мати на увазі, що суд не вправі стягнути компенсацію за порушення виключного права нижче мінімального розміру, встановленого законом.

Таким чином, можна зробити висновок, що компенсацію як спосіб захисту майнових прав інтелектуальної власності слід розглядати як самостійний, не відносячи його ні до одного з відомих способів захисту права, що поєднує в собі спрощений порядок доведення, властивий неустойці, і визначення розміру якої здійснюється під контролем суду (така процедура властива компенсації моральної шкоди). При цьому ні та, ні інша характеристика не виключають можливості віднесення даної міри захисту до заходів цивільно-правової відповідальності, оскільки як альтернатива відшкодування збитків, дана міра покладає додаткове обтяження на правопорушника.

Враховуючи викладене, компенсацію за порушення майнових прав інтелектуальної власності можна визначити як самостійну міру цивільно-правової відповідальності, яка проявляється в діях правовласника відносно порушника його виключного права про виплату грошової суми в межах, встановлених законом замість відшкодування збитків, підставою для якої є факт порушення права.

Крім перерахованих вище способів захисту, що застосовуються найчастіше для захисту майнових прав, компенсації може підлягати і моральна шкода. За допомогою даного правового інституту в своїй більшості здійснюється захист особистих немайнових прав. За загальними правилами компенсації моральної шкоди, яка встановлена Цивільним кодексом України, форма і розмір такої компенсації визначаються судом незалежно від розміру та форми відшкодування майнової шкоди [6,7,8].

Щодо застосування цього заходу захисту у суддів, юристів-практиків і вчених до цих пір залишається багато питань, що стосуються правової природи цього заходу, умов його застосування, порядку визначення розміру компенсації, оскільки закон лише у загальних рисах регулює ці питання і

залишає великий простір для юридичної дискусії. Останнім часом на тлі кількох судових процесів, пов'язаних з порушенням авторських прав, коли на користь правовласників з порушників стягувалися досить істотні грошові суми, ця дискусія набула не тільки теоретичного, а й великого практичного значення. У судах стикаються різні точки зору, а основний аргумент тих осіб, проти яких були винесені судові рішення про стягнення компенсації, полягає в тому, що присуджена компенсація не є справедливою, вона надмірно висока і не відповідає тяжкості вчиненого правопорушення, іншим обставинам справи. У свою чергу це відбувається через те, що не існує будь-яких чітких критеріїв, ясних правил застосування норм, що передбачають компенсацію моральної шкоди, в тому числі і при заподіянні шкоди інтелектуальних прав [1].

У статті 23 ЦК України вказано, що моральна шкода полягає: 1) у фізичному болю та стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку з каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я; 2) у душевних стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку з протиправною поведінкою щодо неї самої, членів її сім'ї чи близьких родичів; 3) у душевних стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку із знищенням чи пошкодженням її майна; 4) у приниженні честі та гідності фізичної особи, а також ділової репутації фізичної або юридичної особи [11, с. 302-306].

Зобов'язання щодо компенсації моральної шкоди за порушення особистих немайнових прав автора виникає у винної сторони за наявності чотирьох взаємопов'язаних між собою умов:

1) моральної шкоди, тобто негативних змін, виражених в тому, що автор при порушенні його прав відчував моральні чи фізичні страждання;

2) протиправних дій порушника прав, тобто дій заподіювача шкоди, які суперечать нормам цивільного законодавства, що регулює право інтелектуальної власності;

3) причинного зв'язку між порушенням особистих немайнових прав авторів і моральною шкодою, тобто таке порушення повинно бути

необхідною умовою настання негативних наслідків у вигляді фізичних чи моральних страждань;

4) провини порушника особистих немайнових прав автора.

Статтею 60 Цивільного процесуального кодексу України передбачено, що кожна сторона повинна довести ті обставини, на які вона посилається як на підставу своїх вимог і заперечень. Отже, якщо автор відчував моральні чи фізичні страждання при порушенні його особистих немайнових прав, він повинен довести це в суді.

Аналіз судової практики щодо компенсації моральної шкоди за порушення авторських прав дозволяє прийти до висновку, що судді зазвичай застосовують «презумпцію моральної шкоди». Дійсно, суд наділений досить широкими повноваженнями щодо визначення розміру компенсації моральної шкоди, проте, не має права відмовляти в її відшкодуванні, якщо потерпілий відповідно до закону має право на таке відшкодування. Іншими словами, встановивши сам факт порушення, суд передбачає моральну шкоду заподіяною і далі розглядає питання про розмір її компенсації в грошовій формі. На наш погляд, така позиція не цілком логічна, оскільки часто через бажання помститися кривдникові позивачі надмірно завищують розмір грошової компенсації. Крім того, вони вважають можливим заявляти вимоги про компенсацію моральної шкоди з кожного, в тому числі і незначного, приводу. У зв'язку з цим судам слід при визначенні розміру компенсації моральної шкоди належним чином оцінювати надані автором докази того, що він відчував моральні чи фізичні страждання [7]. Необхідно зазначити, що моральні страждання можуть послужити приводом для виникнення згодом фізичних страждань. Наприклад, автор, що страждає серцево-судинним захворюванням, побачивши в газеті свою статтю, опубліковану під чужим ім'ям, зазнав нервового потрясіння, внаслідок чого у нього стався інфаркт. Фізичні страждання набагато легше довести, ніж моральні, оскільки вони майже завжди можуть бути підтверджені всілякими письмовими документами.

Найчастіше, виносячи рішення про компенсацію моральної шкоди при порушенні авторських прав, судді не дотримуються правил, передбачених ст. 210 ЦПК України, тобто виносять немотивовані рішення, обґрунтовуючи розмір компенсації лише посиланням на «розумність» і «справедливість». На наш погляд, таке посилання не можна вважати конкретним і достатнім, і в рішенні суду розмір компенсації повинен бути обов'язково мотивованим [6].

При порушенні авторських прав, крім проблем доведення наявності моральних страждань і винесення мотивованого рішення, на наш погляд, має місце ще одна проблема – визначення розміру компенсації моральної шкоди.

Четверта книга Цивільного кодексу України передбачає ще один спосіб захисту. Мова йде про публікацію рішення суду про допущене порушення. Даний спосіб захисту може використовуватися для захисту особистого немайнового або майнового права, при цьому у випадку порушення виключного права вимога повинна пред'являтися безпосередньо до порушника. Подібний спосіб захисту являє собою своєрідний виняток із загальної характеристики інших заходів захисту, як захід майнового характеру. Дана міра захисту спрямована не на відновлення майнової сфери потерпілого, а на захист його доброго імені та пов'язаних з цим інших особистих немайнових і майнових прав.

Перераховані і розглянуті способи захисту прав правовласником є основними і частіше застосовуються і можуть використовуватися для захисту прав як самостійно, так і в поєднанні з іншими способами захисту, до яких можна віднести способи, передбачені ст. 16 ЦК України і не зазначені в спеціальних нормах законодавства про інтелектуальну власність. Так, примус до виконання обов'язку в натурі, може бути застосований тільки у разі порушення стороною договірних зобов'язань як, наприклад, порушення ліцензійного договору (ст. 1109 ЦК України) або договору про створення за замовленням і використання об'єкта права інтелектуальної власності (ст. 1112 ЦК України). У цьому сенсі вимога реального виконання в авторсько-правовій сфері не має особливого практичного значення, оскільки ні автор

твору, ні його замовник за загальним правилом не можуть примусити один одного до виконання основних обов'язків за договором - створення твору та його використання. У свою чергу, стягнення договірної неустойки можливе тільки в тому випадку, якщо вона прямо передбачена договором [9].

Припинення або зміна правовідносин, визнання спірної операції недійсною і застосування наслідків її недійсності, а також застосування наслідків недійсності нікчемного правочину також представляють собою досить затребувані способи захисту майнових прав інтелектуальної власності, проте, більшою мірою у зв'язку з порушеннями, здійсненими в рамках договірних правовідносин. При цьому до відносин сторін застосовуються загальні правила глав 16, 50 і 53 ЦК України, що регламентують питання недійсності правочинів, припинення зобов'язань, зміни та розірвання договору. Так, наприклад, за загальним правилом, передбаченому п. 2 ст. 651 ЦК України одностороння зміна або розірвання договорів, що укладаються автором твору, допускається в судовому порядку при істотному порушенні договору контрагентом або в інших випадках, передбачених законом або договором (наприклад п. 9 ст. 1109 ЦК). Недійсним може бути визнаний ліцензійний договір у разі, якщо він не був зареєстрований в установленому порядку у Державному департаменті інтелектуальної власності. Захист інтелектуальних прав може здійснюватися і шляхом визнання недійсним акту державного органу або органу місцевого самоврядування або шляхом незастосування такого акта, що суперечить закону. Дані вимоги припустимі як при договірному, так і позадоговірному використанні об'єктів інтелектуальної власності у разі, якщо розглядуваним актом порушені або оспорені права заявника або іншим чином створені перешкоди для їх реалізації. Наприклад, дані способи захисту можуть бути заявлені зацікавленою особою при виданні державним органом або органом місцевого самоврядування акта, який встановлює додаткові випадки вільного використання творів, що охороняються авторським правом, якщо такі положення не передбачені законодавством України або суперечать йому.

Крім способів, передбачених чинним законодавством, прийнята четверта частина Цивільного кодексу України в ряді випадків конкретизує можливість застосування, а іноді вводить нові норми, які використовуються при захисті права інтелектуальної власності.

Істотним питанням у сфері захисту прав авторів є реалізація, в тому числі гарантія реалізації, його права на винагороду. При цьому слід зазначити, що Закон гарантує лише право автора на винагороду за використання службового твору (п. 3 ст. 16 Закону) [3].

Що ж стосується права на винагороду, що належить іншим авторам творів, винаходів та інших об'єктів права інтелектуальної власності, то слід зазначити, що згадка про обов'язок виплатити автору винагороду міститься в окремих статтях Закону, проте зазначений нормативний акт не виділяє право на винагороду в якості самостійного майнового права автора. Важливість самостійного регулювання зазначеного права пов'язано в першу чергу з необхідністю надання йому ефективного правового захисту.

Завершуючи характеристику цивільно-правових способів захисту інтелектуальних прав, не можна не відзначити, що законодавством передбачені спеціальні заходи, спрямовані на забезпечення позовів з даної категорії справ. Наявність таких заходів – важлива гарантія реалізації передбачених законом способів захисту, оскільки несвоєчасне їх застосування може у результаті призвести до неможливості відновлення порушених інтелектуальних прав.

Відповідно до ст. 53 Закону в порядку забезпечення позову у справах про порушення виключних прав, можуть бути прийняті забезпечувальні заходи, встановлені процесуальним законодавством, в тому числі може бути накладено арешт на об'єкти інтелектуальної власності [3]. Суд, однак, не обмежений зазначеними нормами цивільного законодавства і має право застосувати інші заходи щодо забезпечення позову (забезпечувальні заходи), передбачені ст. 152 ЦПК України. Забезпечення позову допускається на будь-якій стадії розгляду справи, якщо невжиття таких заходів може

утруднити чи зробити неможливим виконання судового акта.

На закінчення відзначимо, що в цілому законодавство України надає авторам та іншим правовласникам досить потужний набір правових засобів не тільки для реалізації своїх прав в умовах нормального розвитку суспільних відносин, але і для їх ефективного захисту в разі порушення або оспорювання. Правильне розпорядження цими правовими можливостями багато в чому є завданням самих правовласників. Не принижуючи важливості та значущості ролі держави у забезпеченні правової захищеності своїх громадян, їх наукового і творчого потенціалу, не слід, однак, забувати про те, що право інтелектуальної власності - це сфера приватних інтересів і приватного права.

Висновки. Дослідження загальних для всіх об'єктів права інтелектуальної власності способів цивільно-правового захисту дозволило автору зробити наступні висновки:

1. Виявлення основних способів, які можуть бути застосовані для захисту прав на результати інтелектуальної діяльності та засоби індивідуалізації, і виділення їх як загальних положень, які забезпечують одноманітність у здійсненні цивільно-правового захисту порушених інтелектуальних прав було однією з цілей кодифікації законодавства в сфері інтелектуальної власності.

2. Дослідження конфіскаційних заходів захисту права інтелектуальної власності, що застосовуються до контрафактних матеріальних носіїв, в яких виражені результати інтелектуальної діяльності або засоби індивідуалізації, дозволило обґрунтувати неприпустимість законодавчого закріплення можливості передачі власникам інтелектуальних прав на їх прохання матеріальних носіїв, визнаних контрафактними, в рахунок відшкодування збитків, оскільки подібна можливість вступає в протиріччя з основними принципами цивільно-правової відповідальності. На відміну від заходів захисту цивільно-правова відповідальність покладає на правопорушника додаткові обтяження майнового характеру, а включення конфіскаційних

санкцій в рахунок відшкодування збитків істотно вплинула б на майнові наслідки для правопорушника.

3. У той же час передбачена законом можливість звернення в доход держави обладнання, устаткування та матеріалів, використаних для порушення виключних прав обумовлена тим, що дані матеріальні об'єкти самі по собі не є незаконними (контрафактними), а лише використовувалися в цілях, що суперечать закону, і, будучи у власності держави, можуть бути використані в законних і корисних цілях або бути передані державою будь-яким особам для подібного легального використання.

4. Компенсацію за порушення виключного права слід розглядати як самостійний спосіб захисту майнових прав інтелектуальної власності, не відносячи його ні до одного з відомих способів захисту права, що поєднує в собі спрощений порядок доведення, властивий неустойці, і визначення розміру якої здійснюється під контролем суду (така процедура властива компенсації моральної шкоди). При цьому ні та, ні інша характеристика не виключають можливості віднесення даної міри захисту до заходів цивільно-правової відповідальності, оскільки як альтернатива відшкодування збитків, дана міра покладає додаткове обтяження на правопорушника.

5. Необхідно встановити критерії визначення розміру компенсації моральної шкоди за порушення особистих немайнових прав авторів, тобто визначити якусь середню величину, яка б була базисом, і суд зміг би від неї відштовхуватися при винесенні рішень по конкретних справах, тим більше, що такі критерії законодавцю вдалося встановити для визначення розміру компенсації при порушенні виключних (майнових) прав.

Список використаних джерел:

1. Андрієнко О. В. Переживання моральної шкоди та психологічні заходи по її компенсації // Вісник. — Х., 2008. — N807: Сер.: Психологія, вип.40. — С.13–20.

2. Білоусов Ю. В. Судовий захист цивільних прав: окремі питання процесуальної юрисдикції // Вісник. — Хмельницький, 2004. — N3 (11). — С.45–50.
3. Закон України «Про авторське право і суміжні права» від 23.12.1993 № 3792-XII // Відомості Верховної Ради України (ВВР). — 1994. — № 13. — ст.64.
4. Канзафарова І. С. Захист цивільних прав: окремі аспекти // Держава і право. — К., 2004. — Вип.25. — С.272–276.
5. Кучер В. О. Окремі способи захисту права власності: проблемні питання // Науковий вісник. — Львів, 2009. — Вип. 1. — С. 97–105.
6. Степаненко К. Г. Критерії визначення розміру компенсації моральної шкоди в кримінальному судочинстві України // II Всеукраїнські наукові читання з кримінальної юстиції пам'яті професора В. П. Колмакова. — О., 2011. — С. 325–327.
7. Стефанчук Р. О. Компенсація моральної шкоди як спосіб захисту особистих немайнових прав: проблеми та шляхи вирішення // Університетські наукові записки. — Хмельницький, 2007. — N1 (21). — С.67–83.
8. Стефанчук Р. О. Спеціальні способи захисту особистих немайнових прав фізичних осіб у цивільному законодавстві України // Правова держава. — К., 2007. — Вип. 18. — С. 337–345.
9. Ткач А. В. Способи захисту авторського права і суміжних прав // Моральні основи права. — Івано-Франківськ, 2010. — С. 417–419.
10. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 року // Відомості Верховної Ради України. — 2003. — № 40-44. — Ст. 356.
11. Цивільний кодекс України: Коментар.- Х.: ТОВ «Одіссей», 2003. — 856 с.
12. Шевченко Я. М. Захист і охорона суб'єктивних цивільних прав: сучасний стан і перспективи розвитку // Держава і право у світлі сучасної юридичної думки. — К., 2010. — С.277–283.
13. Штефан А. С. Право на захист авторського права і суміжних прав: цивільно-правовий аспект // Питання інтелектуальної власності. — К., 2008. — Вип. 6. — С.60–74.